

A HORTOBÁGYI MÚZEUM KIADVÁNYAI

SZERKESZTI SÖREGI JÁNOS DR. MÚZEUMIGAZGATÓ.

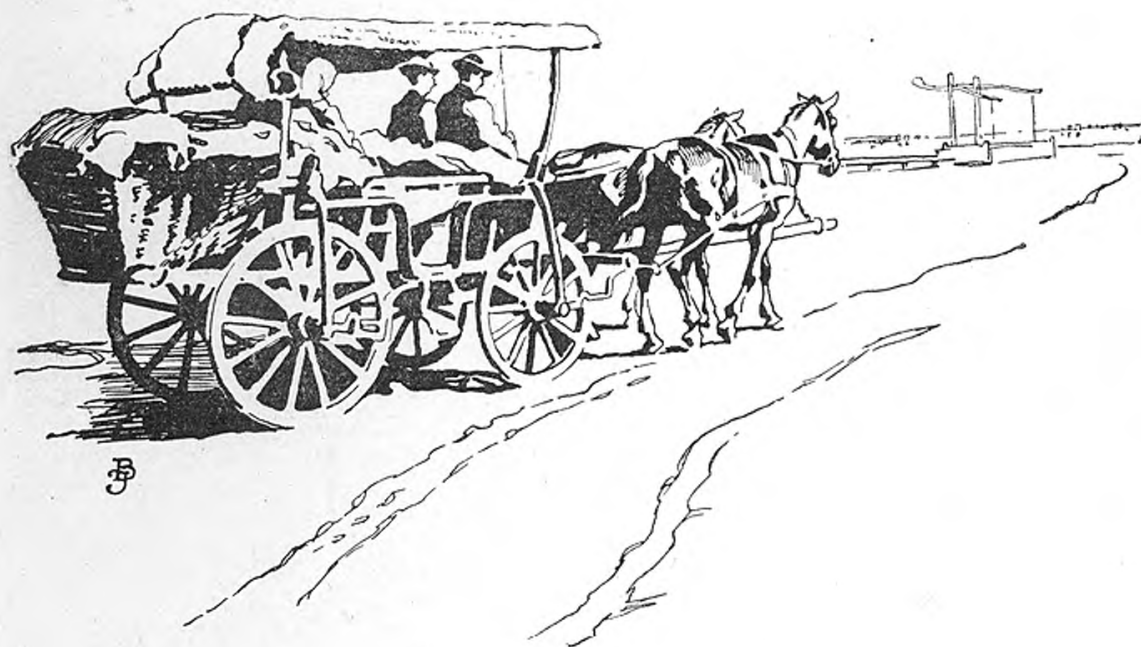
3. SZ.

**A HORTOBÁGYI
SZÍKI PACSIRTA**

2 KÉPPEL.

Írta: DR. NAGY JENŐ,

TISZÁNTÚLI MADÁRVÉDELMI EGYESÜLET ÜGYVEZETŐ ELNÖKE.



V A R O S I N Y O M D A, D E B R E C E N. 1 9 4 0.

Megjelent

a legrészletesebb és legnagyobb magyar múzeumi

VEZETŐ,

mely a debreceni Déri Múzeum teljes anyagát 363 oldalon, 155 képpel és 4 mülappal ismerteti. —

A rendkívüli tanulságos könyv Debrecen multjának és művelődéstörténetének valóságos kis lexikona. —

Ára könyvkereskedésekben és a múzeumi jegypénztárnál

2 pengő!

A HORTOBÁGYI MÚZEUM KIADVÁNYAI

SZERKESZTI SÖREGI JÁNOS DR. MÚZEUMIGAZGATÓ.

3. SZ.

A HORTOBÁGYI SZÍKI PACSIRTA

2 KÉPPEL.

Írta: DR. NAGY JENŐ,

TISZÁNTÚLI MADÁRVÉDELMI EGYESÜLET ÜGYZEZETŐ ELNÖKE.

MITTEILUNGEN DES HORTOBAGYER MUSEUMS

SCHRIFTFLEITER DR. J. SÖREGI

Nº 3.

DIE KURZZEHENLERCHE AUF DER PUSZTA HORTOBÁGY

(CALANDRELLA CINEREA BRACHYDACTYLA LEISL)

MIT 2 ABB.

VON DR. EUGEN NAGY

V A R O S I N Y O M D A, D E B R E C E N. 1 9 4 0

Különlenyomat
a Debreceni Képes Kalendárium
1940. évi jubileumi kötetéből.

REV2014



A szépen éneklő Mezei pacsirtát mindenki ismeri, legalábbis akkor, ha a vetés fölött száll az ég felé. Azt is tudják a debreceniek, hogy a Hortobágy jellemző éneklőmadara ő, hiszen kora tavasztól nyár derekáig egy egybehangzó pacsirtaének zeng odakint a pusztán. Még nem is pitymallik, s már zeng a pacsirtaének, s a nap minden szakában ezer és ezer dalos pacsirta lebeg a végtelen pusztá felett.

Azonban a debrecenieknek azt is tudniok kell, hogy az egész országban mindenütt található *Mezei pacsirtán* kívül él még a Hortobágyon — nem számítva a *Bübos pacsirtát* — egy más fajta pacsirta is, amely eddigi tudásunk szerint egész Magyarországon kizárólag csak a Hortobágyon fészkel. Ezt a kisebb, fakóbb pacsirtát én, mivel a legcsunyább vakszikés területen szeret költeni, elneveztem *Sziki pacsirtának*. Ezt a pacsirtát, amely tehát igazi hortobágyi különlegesség, amely Hazánkban — legalábbis eddigi tudásunk szerint — sehol máshol elő nem fordul, illik ismerni a debrecenieknek.

Alföldünknek a déloroszországi és balkáni steppe-területekkel kb. egyező természeti viszonyaiból következőleg, már

rég meg voltam győződve, hogy a *Rövidujjú pacsirtának*, mint fészkelőnek is elő kell fordulni Hazánkban.

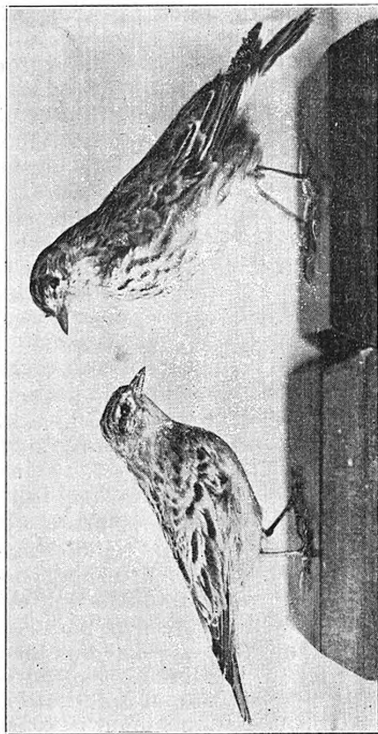
1931 augusztusában végre főképpen a pacsirtáknak szentelhettem pár napot a Hortobágyon, amelynek kiszáradását a folyószabályozás is fokozta úgy, hogy az egykor vízjárta zöld legelő helyenként már-már sivataggá kezdett változni. A felröppenő Mezei pacsirták között rögtön feltűntek a kicsi, fakósárga példányok, amelyeknek a hangja is idegen-szerű volt. Másnap fegyverrel mentem ki s végre kezemben volt az első fiatal Sziki pacsirta-példány, amelynek farktollai még nem voltak teljesen kinőve, s így már ebből is bizonyosnak vettem, hogy idevaló költésből származik. — Ugyane napon még vagy 15—20 példányt láttam, és közülük két teljesen kifejldöttet el is ejtettem.

A következő években már valamennyi hortobágyi kirándulásomon találkoztam e kicsiny, fakó pacsirtákkal. Úgy öregek, mint fiatalok, sőt repülni még alig tudó fiatal példányok is jutottak a kezembe. Minden egyes alkalommal láttam a magasban éneklő hímeket is.

Fészket, amely szintén a legkiegüttebb, leggyéresebb növényzetű szikes helyen van, csak akkor egy ízben találtam meg. Azután nem volt alkalmam a fészkelő időben utánuk járni, azonban a költési időben, az állandóan nászdalukat éneklő hímek, és a nagy számban látott és megtalált fiatal és röpülni alig tudó példányok, mind elégséges bizonyítékok

arranéze, hogy e madarak itt rendszeresen fészkelnek.

Hogyan is ismerjük fel tehát ezt az



A SZIKI ÉS MEZEI PACSIRTA.
Kurzehenterehe und Feldlerche.

igénytelen kis madarat és hogyan tudjuk megkülönböztetni a közönséges *Mezei pacsirtától*?

Ha május-júniusban kimegyünk a Hortobágy legszíkesebb részeibe, feküdjünk hanyatt s engedjük át magunkat teljesen a pusztá hangulatának. Oly boldogság az, amikor felettünk a nyári, felhős égbolt végtelensége domborodik, s tekintetünk végigfuthat a láthatáron köröskörül, és semmi olyan nem zavar meg, ami az embertől származik. Az ég kékjében vagy a vakító gomolyfelhőben lassan mozgó vagy hullámosan szökellő fekete pontok tűnnek fel. Lassanként ráeszmélünk a pusztá zenéjére, az egybefolyó pacsirtaénekekre, amelyből kihallik időnként egy-egy *Bibic* távoli *bíi-bic* sikkantása, vagy a *Pólimadár* (gojzer) bánatos fuvola szava. Ráeszmélünk, hogy a pacsirtadal onnan felülről jön, s hogy azok az egyenletesen feljebb emelkedő vagy süllyedő pontok, a mi jólismert, kedves *Mezei pacsirtáink*, amelyeknek az egyfolytában hangzó énekét jól ismerjük.

De íme, itt-ott egy-egy kisebb, hullámos vonalban szökelve és nem folytonos szárnycsapásokkal repülő madárka tűnik fel, amelynek nem egybefolyó, hanem szakaszonként lüktető éneke teljesen elüt a jólismert pacsirtaénektől, és ahhoz képest csak szánalmas ciripelés. Ez a madár a kis *Sziki pacsirta*!

Dalolás közben épúgy szállnak a himmek ég felé, mint a *Mezei pacsirták*, de nem folytonos szárnycsapásokkal, hanem szakaszosan *Anthus* (*Pityer*) módra szökellnek. Énekük is nem az a szépen

egybefolyó gördülékeny csicsérgés, hanem szakaszos, amit szavakkal így tudok visszaadni: *csöp-cöp-cirileürilécirüé*. Két rövid és egy hosszú trillázó csicsérgés, mely utóbbi hasonlít a *Mezei poszáta* énekéhez. Ilyenkor hullámvonalakban száll és lassú köröket ír le. Minden második hullámvonalban énekel, ezért szakaszos a dala. Megfigyeltem egyszer, hogy csak minden harmadik emelkedésnél énekelt.

Szökellő hullámos vonalban való felé törekvése közben kicsi alakjával, rövid farkával inkább valamilyen *Anthusnak* (*Pityer*) látszik, semmint pacsirtának. Amikor pedig dalolás után rézsút aláhullik, a föld felett ismét az *Anthus*-ra emlékeztető szökelléssel száll tova, mielőtt megülne.

Ahol a szíkes terület legsivárabb, ahol az *Ál-juhcsenkesz* (*Festuca pseudovina*) pirosas virág bugái vörhenyes színt adnak a legelőnek és a kis *Festuca*-csomók, mint kis zombékok merednek fel ritkásan a vak-szíken: itt van a pacsirta igazi hazája. *Mezei pacsirták* itt nincsenek, azok ott szólnak és szálldosnak, ahol magasabb és zöldebb a legelő.

1933 május 4-én, amikor nyolc *Sziki pacsirta* énekelt fölöttem, egy him nem messze tőlem kis körökben szaladgált a nőstény körül, csiripelő hangokat hallatva, majd folszállt és énekét is a párja körül forgolódó him háziverébre emlékeztető csiripeléssel kezdte: *csörp-cip-csep-csrröp*. Azután a *Búbospacsirta tüvidüü*, majd meg a *Füsti jecske*

vigyü-vi hangját, valamint a *Mezei pacsirta* énekének pár dallamos részletét hallatta és csak már jó magasban kezdett rá a maga jellegzetes nótájára.

A Sziki pacsirta énekéről az irodalomban olyan ellentétes adatok vannak, hogy szükségesnek tartom az énekét részletesebben ismertetni.

Naumann hallomás után, tehát nem a saját megfigyelései alapján, dicséri az énekét, és azt mondja, hogy szép énekléséért még kalitkában is tartják.

Homeyer Mallorca szigetén figyelte meg e madarat, s énekét jelentéktelennek minősíti, amely rövid és zeneileg nem éppen összeillő részekből van összefonva, s az egyes részletek az unalomig ismétlődnek. Kiemeli, hogy idegen madárének-motívumokat nagyon ügyesen utánoz.

Seebom ugyancsak rövid, unalmas, egyhangúnak mondja az énekét.

Alfréd Brehmnek, akinek Afrikában elég alkalma volt e madarat megfigyelni, teljesen ugyanaz a véleménye, mint Homeyernek.

Gaelke Helgolandon kalitkában figyelte az énekét, és azt egy sármány művészetlen énekéhez hasonlította.

Ezekkel szemben Alexander Koenig, akinek Tuniszban volt alkalma a sivatag szélein megfigyelni e madarat, egész elragadtatással nyilatkozik a *Rövidujjú pacsirta* kedves, dallamos énekéről, amelyet valódi mesterműnek nevez, amelyet őt a puszta izzó kietlenségében annyira megkapta.

Én azt hiszem, hogy Koenig ott a kietlen madárnélküli, tuniszi sivatagban, ahol talán hiányzott a *Mezei pacsirta* gyönyörű éneke, ép a máskülönből kihalt, sivár viszonyok miatt találta oly kedvesnek és szépnek a különben igen egyszerű csicsergést. Ilyen körülmények közepette ugyan melyik természet- és madárkedvelő előtt nem volna szép és kedves a még olyan egyszerű madárének is?

Vagy talán az északafrikai *Rövidujjú pacsirták* éneke művészebb és szebb, mint a déleuropaiaké?

A Hortobágyon azonban, ahol a *Mezei pacsirták* ezreinek művészi hangversenye száll az égnek hajnaltól késő estig, bizony a *Sziki pacsirtának* máskülönből igen kedves csipegése és szaggatott csicsergése csak igen kontár csiripelés számba megy.

Hogy más madarak énekmotívumait a maga dalába belefonja, illetve azokat felhasználja, az tény. Így hallottam tőle a *Füsti jecske*, *Házi veréb*, *Búbospacsirta*, *Mezei pacsirta*. *Mezei poszáta* énekének, illetve hangjának egyes motívumait.

Hallottam tőle hosszú, éles hangot, amikor a felszállás elején egyenes vonalban állandó szárnycsapással rézsüt halad felfelé, ilyenkor a hangja a következő: *ciééééé, ciééééé*. Máskor meg lágy, kellemes hangot hallottam tőle, amelyet *csöüicilililüü*-vel tudnék visszaadni. Néha a magasban éles *cüi-cö, vüi-cü* hangot adott.

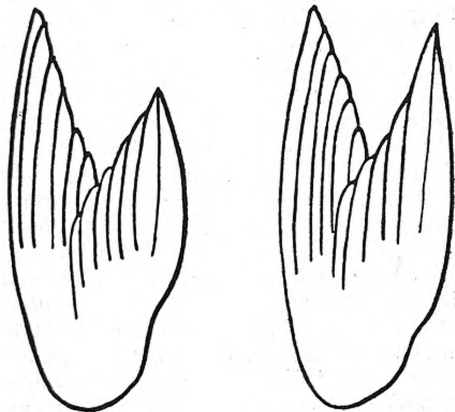
Ha a földön közelebről láthatjuk,

ügy 10—15 lépésről, feltűnik rögtön kisebb termete és fakó, sárgásabb színe is. Sokkal fakóbb és kisebb, mint a közönséges *Mezei pacsirta*. Ha véletlenül a begyét is jól láthatjuk, akkor a nyak két oldalán két sötét foltot is láthatunk, ami a *Mezei pacsirtánál* szintén hiányzik.

Ha pedig a kezünkbe is kerül egy példány, akkor az is fel fog tűnni, a már előbb említett jegyeken kívül, hogy a lábujjai igen rövidek, mintha az ujjak végei le volnának vágva. Ez a fő ismertetőjel és ezért is hívják *Rövidujjú pacsirtának* is. Mivel azonban a Dél-Oroszországban is előforduló *Alaudula heinei* (Homeyer), vagy máskén *Alauda pispoletta heinei* (Hom) pacsirtafajnak is rövid lábujjai vannak és ez a faj nálunk szintén előfordulhat, (legújabb tudományos neve: *Calandrella minor rufescens* (Vieill.), vagy *C. rufescens heinei* (Homeyer). Ennek, majd ha megtaláljuk nálunk, a *Törpe pacsirta* nevet adhatjuk. N. J.) ezért az összetévesztések elkerülése végett a hortobágyi *Rövidujjú pacsirta*, a *Calandrella brachydactyla* (Leisl) részére nem tartom helyesnek a „*Rövidujjú*“ elnevezést, hanem, miután ez a faj főképpen a kiszült, szikes legelők tipikus fészkelő madara, ezért *Sziki pacsirtának* neveztem el.

Feltűnően rövid lábujjain kívül még egy jó rendszertani bélyege van e fajnak: az első és másodrendű evező- (szárny)tollak egymáshoz való viszonyában. A *Mezei pacsirtánál* és a *Törpe*

pacsirtánál (Dél-Oroszországban honos!) ugyanis az elsőrendű evezők — azaz szárnytollak — jóval hosszabbak, mint a másodrendű szárnytollak (lásd a rajzot). A *Sziki pacsirtánál* és így valamennyi *C. br. brachydactyla* fajtánál pedig a kétféle szárnytollak vagy egyenlő hosszúak, vagy az utóbbiak



MEZEI PACSIRTA
TÖRPE PACSIRTA

SZIKI PACSIRTA

I és II-od rendű szárnytollai.

Feldlerche
Stummellerche

Kurzzeilenlerche

csak kevéssel rövidebbek az elsőrendű szárnytollakhoz képest.

Ez tehát az egyetlen madár Hazánk madárvilágában, amely kizárólag csak a Hortobágyon fészkel, eddigi tudomásunk szerint. Azért hangsúlyozom, hogy eddigi tudomásunk szerint, mert meg vagyok győződve, hogy a Tiszántúl más

hasonló szikes területén is meg fogjuk találni ezt a madarat, csak utána kell járni. Különösen könnyen fel lehet találni most már, amikor a szabadban is könnyen észrevehető és megfigyelhető biológiai jegyét pontosan ismertetem.

Itt a Hortobágyon is bizonyára már régen él a *Sziki pacsirta* és nemcsak 1931 óta, amikor felfedeztem őket, de hát csak ekkor vehettem magamnak időt és fáradságot, hogy pár napig csakis a pacsirtákat kutassam és vizsgáljam, és természetesen a gyanúsaknak látszó példányokat el is ejtettem. Ezek az áldozatok, a tudományos bizonyítékok, amelyek tudományos gyűjteményeinkben vannak. Így ott van a *Sziki pacsirta* a Hortobágyi Múzeumban is, mégpedig az általam gyűjtött első példányok egyike.

Aki azonban közelebről is érdeklődik ez érdekes madárka iránt, az keresse fel e sorok íróját a Kollégium Természetráji Múzeumában, a Református gimnáziumban, ahol tüzetesen megismerheti a hortobágyi *Sziki pacsirtát*.

Érdekes, hogy én a *Sziki pacsirtát* éppen 1931-ben, azaz abban az esztendőben fedeztem fel, amikor a puszta kiszáradása és ezzel együtt járó elszikesezése a legnagyobb fokát érte el. Ehhez nagyban hozzájárult az a szerencsétlen és eléggé el nem ítélt munkálat is, amely a Hortobágy-puszta egyik legfőbb tájképi szépségét, a Hortobágy-folyót, meder-kotrással egy csunya,

kopárpartú, egy-két méter széles vízlevezető árokká változtatta.

Hála Istennek, ez a nagyon is elszomorító látvány már eltűnt, mert az okosabb felfogás felülkerekedése mellett, a megindult alföldöntözési munkálatok egyik első ténykedése a Hortobágy-folyó duzzasztóműveinek a felépítése volt, s amelyek eredményeképpen már ismét kilenc lyukon folyik a víz a kőhid alatt s ismét a régi szépségében hömpölyög a Hortobágy-folyó legalább a Csárda melletti szakaszon.

Mivel a *Sziki pacsirta* főképpen a gyér fűvű szikes legelőterületeket szereti fészkelőhelyül, így teljesen elhibázott vízügyi politikánk eredményeképpen — amit most már, hála Istennek, az öntözés fog majd jóvátenni — az egyre jobban kiszáradó és elszikesező Alföldünk és főképpen a Tiszántúl és a Hortobágy vidéke az újabb időkben egyre kedvezőbb életfeltételeket nyújtott e madárfajnak. Így valószínű, hogy az újabb időkben nagyobb mennyiségben is él itt, mint egykor, amikor még a Hortobágy és az összes tisztántúli legelőterületek mocsaras ártéri területek, azaz „rétek“ voltak.

A *Sziki pacsirta* tehát az elszikesezés fokmérőjeként szaporodott el az utolsó évtizedekben. Hogy azelőtt is előfordult itt, azt bizonyítja az is, hogy *Schenk Jakab* már 1907-ben talált itt egy példányt június hóban, tehát fészkelési időben, s így már akkor is fészkelhetett itt gyér számban, azonban erre

még nem volt bizonyíték. Még más három esetben is előkerült már Hazánkban ez a kis pacsirtafaj, mégpedig 1902 áprilisában Erdélyben, Brassó mellett, 1911 április 16-án újólag Erdélyben, Csíkmadarason, és 1912 április 21-én Ómoldován, az Aldunánál. Ezek, mint az clejtés idejéből is láthatjuk, valamennyien vonuló-példányok, s eltévedt romániai s általában balkáni példányok voltak.

Bár eddig gyűjtött sorozatom még kiegészítésre szorul, megkísérlem e madarunk rendszertani hovatartozóságára vonatkozólag is némi következtetést vonni. *Stresemann* a macedoniai, valamint a *Mallorca* szigetéről és *Spanyolországból* származók összehasonlításából azt következteti, hogy a *Calandrella* genusnak Európában két földrajzi fajtája van: egyik a törzsalak, a *Calandrella brachydactyla brachydactyla* (Leisl), a másik a délkeleteurópai, balkáni *C. br. moreatica* (Mühle). Szerinte a balkáni fajta jóval nagyobb az ibériai példányoknál és a fejök teteje sohasem olyan vörhenyes, mint az utóbbiaké.

Hartert korszakalkotó munkájában a *moreatica* nevet a *brachydactyla* szinonimájának veszi, és ugyancsak ő a déleuropai *Rövidujjú pacsirtának* a *Calandrella cinerea brachydactyla* (Leisl.) nevet adta.

Magyar példányaimat eddig csupán a *Doflein* és *Müller—Mainz* által gyűjtött balkániakkal hasonlítottam össze, amely anyagnak a szíves átengedéséért

ezúton is köszönetet mondok *dr. Laubmann Alfréd*-nek, a müncheni Zoolog. Múzeum igazgatójának. A hat hortobágyi példány (négy him, egy tojó és egy ?), a négy macedóniai (két him, két tojó), egy romániai és egy ómoldovai példány méreteinek a középszámát a 16. oldalon levő táblázat mutatja:

E táblázatból kitűnik, hogy a hortobágyi példányok nagyságra, főképpen pedig szárnyhosszuságra nézve majdnem teljesen megegyeznek a balkániakkal, s így nagyságra nézve közelebb állanak a balkáni *Stresemann* által felvett *C. br. moreatica* (Mühle) fajtához, mint a dél-nyugateurópai törzsalakhoz, a *Calandrella brachydactyla brachydactyla*-hoz, amelynek az átlagos szárnyhossza *Jourdans* szerint 90—92 mm.

Ha pedig elfogadva *Hartert* újabb megállapítását, a két déleuropai fajtát egynek vesszük, akkor a mi hortobágyi példányaink nem ehhez a *C. cin. brachydactyla* (Leisl.) fajtához közelednek, éspedig nemcsak a már leírt szín és szárnyhosszúságbeli különbség és a csőr vékonyabb, karcsúbb volta miatt is, hanem inkább a keleti *C. cin. longipennis* (Eversm.) fajtához, amelynek a Romániában és Dél-Oroszországban való előfordulását is előbb még tisztázni kell.

A hortobágyi példányoknak az átlagos szárnyhossza, hat darab után számítva, 94.8 mm. *Stresemann* (*Avifauna Macedonica* c. művében) a macedóniai példányoknak egy nagyobb sorozatból

A madár lelőhelye	Hossza mm.	Szárnya	Csűd	Csőr hossza	Csőr		
					szél. a t ö v é n	mag. a t ö v é n	
6 drb. hortobágyi 4 ♂ 1 ♀, 1 ?	154	94.8	20.5	10	5.1		
4 drb. macedoniai (2 ♂, 2 ♀)	155	92.2	18.75	10.75	5.5		
1 drb. romániai	160	96	21	10	5		fakó Izabella- színi
1 drb. ómoldovai	152	95	21	10	5.1		vörhenyes

kiszámított közép-szárnyhosszát 95 milliméterben adja meg.

Színre nézve azonban már a hortobágyi példányok nem egyeznek a balkániakkal. A balkániak felül mind általában rozsdavörös árnyalatúak, főképpen pedig a fejtetön, amely szín egyetlen hortobágyi példánynál sincsen meg. Hasonlóképpen vörhenyes az ómoldovai (Aldunai szorosnál) példány is, amely tehát szintén a balkáni fajtához tartozik, és nem lehet a *Calandrella cinerea longipennis* fajta, amelyen teljesen hiányzik a vörhenyes színezet, és éppen a hátának szürkés színezete különbözteti meg jól a vörhenyes vagy fakó homokszínű déleurópai és így balkáni *C. cin. brachydactyla* (Leisl.) törzsfajtatól.

Ha tehát nagyságra és szárnyhosszra nézve meg is egyeznek a hortobágyi példányok a balkániakkal, színre nézve nagyon is elütnek azoktól. A kezem között volt ómoldovai és romániai példányok szintén vörhenyesek voltak és így egész természetesen a balkáni fajtához tartoznak.

Az eddig megvizsgált hortobágyi példányok között kétféle színárnyalat van, egyik szürkésbarna, ez sötétnek látszik, a másik pedig fakó, agyagsárgás, ez világosabbnak látszik. Ez utóbbiak — augusztus végén elejtett példányok — teljesen hiteles fiatal példányokkal való összehasonlítás után azévi fiataloknak látszanak, míg a sötétebb, szürkés, júniusi példányok öregeknek. Ez utóbbiaknak a csőrük sötét szaruszürkés,



hosszabb, míg az előbbieknél rövidebb, hajlottabb ormú, egészben kúposabbnak látszó csőrük van.

Ha ez a megállapításom nagyobb anyagból való vizsgálat után is helytálló lesz, akkor csak a júniusi szürkés, öreg példányokat lehet összehasonlítani a szintén öreg balkáni példányokkal, ámbár így se egy időből valók, mert a balkániak a IV. és V. hónapból, míg a hortobágyiak a VI. hónapból valók.

Eddigi gyűjtött anyagom és a kezeim közé jutott idegen anyag összeállításából tehát arra az eredményre jutottam, hogy a hortobágyi Sziki pacsirták nem annyira a déleuropai s így a balkáni, hanem a hazánktól keletre fekvő steppe és sivatagi területeken élő *Calandrella cinerea longipennis* (Eversm.) fajtához állanak közelebb, és ha majd összehasonlító anyagot tudok kapni, úgy Dél-Európából, mint Romániából és Dél-Oroszországból, akkor úgy hiszem, talán tisztázni lehet majd végérvényesen a mi Sziki pacsirtáinknak a keleti *C. cin. longipennis* (Eversm.) fajtához való viszonyát és esetleges tartozását.

A Sziki pacsirta fészkeléséről, fészkeléséről és tojásairól, sajnos, a magam megfigyelései szerint nem sokat tudok mondani, mert a fészkelési időben, részben más elfoglaltságom és más akadályozó körülmények miatt nem igen tudtam újabban a Hortobágyra kimenni. Az angol *Guy Charteris* és *H. A. Gilbert* asszony 1933 május 22-én egy hortobágyi kirándulásukon találtak három

Sziki pacsirta-fészkelőhelyt olyan helyen, ahol akkor ép apró pocogók voltak, s természetesen pár nap múlva már ott a nagy szárazságban csúnya szikes terület lesz. A fészkek kis, saját maguk által kikapart gödrökben voltak — a találók szerint —, fűszálakból, vékony gyökerekből voltak építve és belül kevés gyapjával kibélelve. Az egyik fészkekben három, a másikban négy, s a harmadikban pedig csak két tojás volt. Mindkét fészkelő a Madártani Intézet gyűjteményében van Budapesten, amelyeket még akkor első magyar származású Sziki pacsirta-tojásoknak tartotunk.

Azonban 1934 májusában a kezelem alatt álló Kollégiumi Állattudományi Múzeum régi, híres tojásgyűjteményét rendezgetve, a kezembe került egy fakó, kicsi tojás, amelyen ceruzával ez a felírás áll: *Alauda brachydactyla*. Íme, tehát ez az első magyar Rövidujjú pacsirta-tojás! Ez a felírás Kovács János egykori kollégiumi tanár, az állatgyűjtemény megalapítójának a sajátkezű, s általam nagyon jól ismert írása, amely, habár lelőhely nincsen megadva — a többinél sincs! — mégis feltétlenül magyar származású, mert Kovács János aprómadártókat külföldről nem kapott egyet sem.

A tojásgyűjtemény régi katalógusában is benne van e faj, *Phileremos brachydactyla* név alatt. A tojás származási idejét a többi megjelölt tojásokkal való összehasonlítás alapján a múlt század 50-es éveire teszem. Mind nagy-

sága, mind színezése — eltekintve a hosszú idők behatásától — megfelel egy *Calandrella brachydactyla*-tojás általános típusának.

Feltűnő, hogy a régi állatgyűjtemény katalógusában hiányzik a *Calandrella*. Tehát abban az időben igen ritka madár lehetett, s habár tojásait meg is találta a szemfüles diáksereg, hiszen akkor még virágjában volt a tojásgyűjtés —, de már a madarat, amit csak rendszeresen dolgozó és kutató ornithologus tud megtalálni, abban az időben még nem találták meg. Maga *Kovács János* se volt kutató ornithologus, habár gyűjtőutakat tett igen gyakran és gyűjtött és gyűjtetett mindent, s így az általa összegyűjtött madárgyűjtemény egyike volt az elsőeknek az egész országban.

Ennek az igen becses tojásnak a mérete 20.3×15.5 , tehát egyezik az átlagos mérettel, a színe és pettyezése pedig — eltekintve a nagy idők okozta fakulástól — megfelel a normális *Calandrella*-tojás színének.

Ez a tojás is bizonyítja, hogy a *Sziki pacsirta* már a múlt század közepén is élt hazánkban, s hogy eddig mit sem tudtunk itteni fészkeléséről, az csak onnan van, hogy a magyar szakembereknek nem igen van módja és ideje rá, hogy tüzetes és részletes kutatásokat végezzenek, s így a legtöbb esetben csak a véletlen juttat egy-egy, eddig ismeretlen új fajt, valamelyik szakember kezeihez.

Hogy a Hortobágy speciális pacsirta-

faját — nem hiszem, hogy sokáig megtarthassa ezt a melléknevét —, a magyar tudományos kutatás nem nagy dicsőségére, nem a fentebb említett angol tojásgyűjtők fedezték fel, mint fészkelőt, az most is csak egy hajszálon mult!

DEUTSCHER AUSZUG.

Die Kurzzehenlerche (*Calandrella cinerea brachydactyla* Leisl.) auf der Puszta Hortobágy.

Eine Lerchenart, welche in Ungarn nur auf der Hortobágy brütet.

Ich war schon längere Zeit überzeugt, dass die *Kurzzehenlerche* als Brutvögel auch in Ungarn vorkommen müsse. Ich konnte aber leider erst 1931 einige Tage, ausschliesslich der Lerchen widmen, und meine Vermutung hat sich als richtig erwiesen, weil am 23. Aug. hatte ich schon die erste Kurzzehenlerche in der Hand, einen Jungvogel, der gleich ein Belegstück war, dass ich hier mit Bru.vögeln zu tun habe. Im 1932 Mai, Juni hatte ich diese kleine Lerchenart, an einigen Stellen der Puszta, im ansehnlicher Zahl brütend festgestellt.

Die *Calandrella cin. brachydactyla* fand man in Ungarn bisher nur 5-mal, und zwar 4-mal in der Zugszeit, und nur einmal in der Brutzeit, und gerade ebenfalls auf der Hortobágy. Dies war unbedingt ein hier brütendes Exemplar.

Über die Lebensweise, Gesang, Rassenzugehörigkeit etc. teilte ich einen ausführlichen Bericht in der „*Aquila*“ Zeitschrift des Ungar. Ornithologisches Institut, Budapest, Bd. 1931—1934, pag. 158. mit. Hier sei nur ganz in Kürze folgendes erwähnt:

Diese kleine, fahlgelbe Lerche, welche für Aufenthalt und Brutort ganz besonders die ödesten, trockensten Sodalflächen bevorzugt, singt ganz anders als die grössere Feldlerche. Während des Singens steigen die Männchen gerade so wie die Feldlerchen hoch in die Lüfte, aber nicht mit fortwährendem Flügelschlag, sondern in abgebrochenen, hüpfendem Flug, nach Art der Pieper. Auch ihr Gesang ist ein ganz einfaches, unbedeutendes, abgeteiltes Zwitschern, etwa wie: *tschöpcöp-zirileürilécirüé*. Zwei kurze und ein langer Triller, letzterer ähnlich der Strophe von *Sylvia communis* (Lath.). Die Gesang-motiven anderer Vögel, wie Feldlerche, Haubenlerche, Rauchschwalbe etc. kann sie geschickt nachahmen.

Die Rassenzugehörigkeit untersuchend stellte ich fest, dass die Kurzzehenlerchen von der Hortobágy stimmen nicht mit der südeuropäischen und balkanischer Form überein, sondern sie stehen viel näher zu der ost-europäisch-südrussischer Form. *Calandrella cinerea longipennis* (Eversm.).

Weitere Folgerungen—dass wir hier vielleicht mit einer neuen geographi-

schen Varietät zu tun haben — möchte ich jetzt noch nicht ableiten, einmal mit Rücksicht auf das meiner Ansicht nach noch unzureichende Untersuchungsmaterial von der Hortobágy, ferner weil ich noch keine Gelegenheit hatte südfranzösische, rumänische, und süd-russische Stücke zu untersuchen und vergleichen, und endlich weil ich halte es nicht für sehr wichtig, dass wir aus der Kurzzeihenlerchen der Puszta Hortobágy, weil sie vielleicht um eine winzige kleine Farbenabstufung grauer ausschauen und vielleicht etwa längere Schwingen und kürzere Schnabel besäßen als die südeuropäische Stücke — sofort eine neue geographische Rasse aufstellen sollen!

Die Kurzzeihenlerchen müssten schon auf der Hortobágy auch in früheren Zeiten gebrütet haben, wenn wir auch sie damals noch nicht gefunden haben. Das Vorkommen und Brüten in dem vergangenen Jahrhundert beweist im übrigen auch das erste Calandrella — Ei in der alten Eiersammlung im *Zoolog. Museum des Ref. Collegiums zu Debrecen*. Den Ursprung desselben verlege ich auf Grund von Vergleichen etwa in die 1850-er Jahre. *Das ist also das erste Calandrella — Ei der ungarischen Sammlungen!*

Die Vögel müssten aber damals noch viel seltener gewesen sein, da in dem Kataloge der alten Vogelsammlung des Collegiums war er nicht aufgenommen.

Nachdem aber die kahle, vegetations-

arme natronhaltige Fläche, die Lieblingsaufenthaltorte der Kurzzeihenlerchen, infolge der übertriebenen Entwässerungsarbeiten in den letzten 80 Jahren sich enorm vergrößert haben, so wuchs auch infolge der Ihnen besser zusagenden oikologischen Verhältnissen auch die Zahl der Kurzzeihenlerchen an.

Debrecen. **Dr. Eugen Nagy**

(Vogelschutz-Verein in Ost-Ungarn, Debrecen, Gvadányi-út 16.)



**A Hortobágyi Múzeum kiadványában meg-
jelent füzetek:**

1. **Vezető a Hortobágyi Múzeumban.** A múzeum története. 5 képpel. Írta: Sőregi János dr., múzeumigazgató. Városi nyomda, Debrecen, 1939. 8°. 26 l.
2. **Ősi magyar kutyák.** 5 képpel. Írta: Hankó Béla dr., egyetemi ny. r. tanár. Városi nyomda, Debrecen 1940. 8°. 23 l.
3. **A hortobágyi szíki pacsirta.** 2 képpel. Írta: Nagy Jenő dr., ref. kollég. tanár. Városi nyomda, Debrecen, 1940. 8°. 25 l.

További füzetek előkészületben! Egy füzet ára 40 fillér.

**Madarak, emlős-
állatok művészi**

preparálását,

agancsok, trofeafejek kikészítését és felszerelését felelőség mellett vállalja

Bán Tivadar

p r e p a r á t o r

DEBRECEN,
Ferenc József-út 62